

IN MEMORIAM
H. HEUKELS

....„Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaar, of zoo wij zeer sterk zijn, tachtig jaar...” Op deze woorden uit Psalm 90 doelde ongetwijfeld onze Voorzitter, toen hij bij de verassing gewaagde van een oudtestamentiese leeftijd; en terecht mocht hij er op wijzen, dat iemand, die reeds lang zijn woonstad verlaten had, en zich al jaren met de praktische botanie niet meer had kunnen bezighouden, zo langzamerhand een legendariese figuur was geworden. Velen der jongeren hebben hem nimmer ontmoet, en ook de meeste zijner oudere bekenden hadden hem in de laatste jaren niet meer gezien. Geen wonder, want de laatste levensjaren had hij zijn woning niet meer kunnen verlaten, geplaagd door een hevige reumatiek. Toch bleef zijn geest helder en zijn humeur opgewekt, zodat wij nimmer de indruk kregen, dat het vervolg van genoemd psalmwoord: „en het uitnemendste van die is moeite en verdriet” op hem van toepassing is geweest.

Hoewel niet in de eigenlike zin des woords, mogen wij ons toch zijn leerlingen noemen. Studerend voor onderwijzer, gebruikten wij zijn: „Kennis der Natuur A voor a.s. onderwijzers” (drie delen; een 7e druk 1916); later „Kennis der Natuur B voor studeerenden voor de Hoofdacte” (twee delen; een 3e druk 1907); als jong onderwijzer vonden wij stof ter illustratie onzer dierkundelessen in zijn „Schetsen uit het leven der dieren” (twee delen; 1896); terwijl zijn flora's in den beginne onze voornaamste hulp waren bij het botaniseren. Wij overdrijven niet, als wij zeggen, dat Heukels door die flora's alom in den lande bekend was; het pleit voor zijn praktische blik, dat Suringars werk langzaam, maar zeker het veld moest ruimen, hoewel het op even hoog, misschien wel op een iets hoger peil stond. Mogen wij een vergelijking treffen, dan maakte de Suringar een meer aristokratiese, de Heukels een meer demokratiese indruk; ondanks een te sterke conservatieve behoudzucht in de laatste jaren. Maar de conservatieven zijn de wereld nog niet uit, wat wel blijkt uit het verwijt, dat ons van meer dan één zijde trof, toen wij het stelsel van Eichler, reeds meer dan 50 jaar in gebruik, hadden durven vervangen door het ook al lang niet meer gloednieuwe systeem van Wettstein.

Door zijn flora kwam Heukels in contact met de Ned. Botan. Vereniging, wat in die jaren wel wat voeten in de aarde gehad schijnt te hebben, daar enkele der oudere floristen niet gemakkelijk het op zichzelf niet af te keuren feit konden vergeven, dat Heukels gebruik maakte van de gegevens, vermeld in *Prodromus florae batavae* en *Ned. Kruid. Archief*. Eenmaal echter lid geworden, nam hij aan de vergaderingen geregeld deel, maar maakte de excursies nooit mede. Zo langzamerhand eiste de Ned. Natuurhist. Ver. een belangrijk deel van zijn vrije tijd op; een vereniging, in 1901 door hem met Dr. H. W. Heinsius opgericht; waarvan hij van 1901—1917 voorzitter was, evenals van 1901—1911 voorz. der afd. Amsterdam. Van beide werd hij daarna tot erelid benoemd, evenals later van de afd. Haarlem. Die Ned. Natuurhist. Ver. lag hem misschien nader aan het hart dan de Ned. Bot. Vereniging; hoewel hij zich aan de laatste nauwer verbonden gevoelde door zijn conservatorschap. Want na een korte periode als penningmeester volgde hij Blaauw op als conservator, toen herbarium en bibliotheek naar Haarlem waren overgebracht. Met het in orde brengen der kollekties vond hij tevens gelegenheid, zijn eigen herbarium op te plakken en te insereren, zodat dit tans voor elkeen toegankelijk is. Zelden kreeg de Vereniging een dergelijke aanwinst, want al munten de meeste exemplaren niet uit door bijzondere schoonheid, ze zijn in verreweg de meeste gevallen kenbaar genoeg en hebben een niet te onderschatten belang als bewijsmateriaal van vindplaatsen. Overbekend is het toch, dat Heukels in *De Levende Natuur* en in onderwijsbladen een oproep plaatste, waarin hij medewerking verzocht bij zijn streven, een beter overzicht te krijgen wat betreft de verspreiding der planten in ons land, en hoe velen aan die oproep gehoor gaven. Een kleine kern daarvan is hem steeds getrouw gebleven. Voor een niet gering deel dankt hij zijn erelidmaatschap der Vereniging aan deze schenking, hoewel zijn werk voor de Vereniging toch ook belangrijk mocht heten.

Zijn werkkraft moet in zijn goede jaren wel buitengewoon zijn geweest. Hij schreef het „*Woordenboek der Nederlandsche volksnamen van planten (1907)*”, waaraan hij zijn benoeming tot lid der Maatschappij van Letterkunde dankte; voor de Ned. Bot. Vereniging namen wij in ontvangst enige lijvige folianten vol aantekeningen over de flora. En de reeds genoemde werken moesten toch ook geschreven worden, met enkele andere als: *Flora van Nederland (drie delen 1909—1911)*; *De relativiteitstheorie van Einstein (1923)*; de afd. *Natuurlijke Historie in de Encyclopedie „Zoeklicht”* en enkele artikelen als „*Die Kreuz- und Selbstbe-*

fruchtung und die Vererbungslehre" in *Rec. d. trav. bot. néerl.* XII, 3, 1915 en „De levensduur der planten in verband met het klimaat en den bodem" in *De Lev. Nat.* XXXII, 1, 2, 1927. Maar al moge dit vele ons vervullen met stil ontzag en ons brengen tot eerbiedige hulde; als lid der Vereniging danken wij hem in de eerste plaats voor het vele, door hem voor ons verricht door de uitgave zijner flora's en de lijsten in *De Levende Natuur*, waardoor hij vele jongeren wist te brengen tot de studie der botanie, die hun levensdoel is geworden en hun heeft gemaakt tot leden der Vereniging, in welker dienst zij hun beste krachten hebben gesteld. Zonder Heukels zou de kennis der floristiek in Nederland een minder hoge vlucht genomen hebben; en zolang de floristiek in Nederland beoefend zal worden, zal men de naam Heukels met ere noemen.

Nog enkele bijzonderheden omtrent zijn levensloop, die Mevr. Heukels zo vriendelijk was ons te verschaffen.

Hendrik Heukels werd geboren 11 September 1854 te Deventer en heeft daar de H.B.S. afgelopen, waarna hij de middelbare acten K I (wiskunde), K II (werktuigkunde), K III (natuur-, scheikunde en kosmografie), en K IV (natuurlijke historie) behaalde. Als leraar was hij werkzaam aan de H.B.S. te Almelo, daarna aan de H.B.S. en het Gymnasium te Nijmegen en later aan de Rijks-kweekschool voor Onderwijzers in diezelfde plaats. Ons kwam enkele malen ter ore, dat hij in die tijd dikwijls met de jongelui op excursie ging. Na de opheffing van deze kweekschool werd hij benoemd aan de Gemeente-kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam en later aan de 1e H.B.S. met 5-jarige cursus aldaar, tot hij op 1 April 1918 met pensioen ging, waarvan hij tot 8 Maart 1936 „genoten" heeft. Over zijn werkzaamheid aan de laatste school schrijft ons een oud-leerlinge, tans docente te Rotterdam, het volgende:

„Wat heb ik in de jaren na mijn eigen schoolleven, en dat zijn er heel wat, vaak aan dien besten leraar gedacht, en hoe kwam mij dat alles weer voor den geest, toen ik het bericht van zijn overlijden las.

Duidelijk staan ze mij nog voor den geest, die lessen. Heukels op de „toonbank" in 't natuurkunde-lokaal, telkens vlug met zijn lange benen eraf springend als een tekening of uitleg op het bord nodig was. Wat is het lang geleden, en wat weet ik het nog best, hoe hij les gaf, zo, dat zijn aandacht en de onze geboeid waren tezamen op wat hij ons leren wilde. Nooit vroeg hij aandacht voor zich, maar altijd was het liefde voor zijn vak, die hij bij ons opwekte, eerbied voor het mooie in de bouw van een

plant, in 't leven der dieren, in 't menselijk lichaam. En 't was alles zo eenvoudig, zo onopgesmukt. Als bij afwezigheid van een anderen leraar Heukels ons een extra-les zou geven, ging er een hoeratje op in onze klas.

Een ernstig, ijverig, eenvoudig mens, altijd vroeg op zijn post. Om acht uur was hij doorgaans op school — onze school begon om negen uur — voor klaar zetten, raad geven aan hen, die uit bijzondere sympathie voor het vak er meer voor wilden werken. Met de botaniseertrommel er op uittrekken, begon toen juist een vlucht te nemen!

Veel hebben wij van hem geleerd. Practische dingen, die je nog telkens te binnen schieten, kennis van 't menselijk lichaam, waar je nog altijd van profiteert. En dikwijls is 't mij bij eigen lesgeven overkomen, dat ik ineens weer voor mij had dien aardigen gezelligen man, en ik mij in een moeilijk geval afvroeg: „Hoe zou Heukels gehandeld hebben?”

Velen van zijn leerlingen zullen hem dankbaar gedenken”.

Hemelvaartsdag 1936.

J. en W.